

Ko su zapravo demoni u *Bjesovima*

A ondje pasijaše po gori veliki krd svinja, i moljahu ga da im dopusti da u njih uđu. I dopusti im. Tada iziđoše đavoli iz čovjeka i uđoše u svinje: i navali krd s brijega u jezero, i utopi se. A kad vidješe svinjari što bi, pobjegoše i javiše u gradu i po selima. I izađoše ljudi da vide šta je bilo, i dođoše k Isusu, i nađoše čovjeka iz koga đavoli bijehu izišli, a on sedi obučen i pametan kod nogu Isusovijeh, i uplašise se. A oni što su vidjeli kazaše im kako se iscijeli bijesni.

(Jevanđelje po Luki, glava VIII, 32-36)

Jedan od najvećih svetskih pisaca – Dostojevski – često se u svom opusu bavio religioznim temama kroz njegov veliki i uvek aktuelan problem suštine čovekovog bića. Likovi njegovih dela su često krajnosti – nepomirljivi ateisti ili tvrdokorni vernici. Međutim, nekada između te dve krajnosti može biti jako tanka linija, i upravo to kolebanje i agonija mislećeg subjekta nekad prevagne na jednu, nekad na drugu stranu, kao u slučaju Šatova. Ovo delo je zapravo hrišćanska kritika ateizma i novih revolucionarnih ideja na jedan izrazito lucidan način. Pisac revoluciju socijalista prikazuje kao duševnu agoniju; to je politička pozadina dela. Iako on to čini na maestralan način, opet na mnoga pitanja ostajemo bez odgovora. Takođe, zanemaruje se i to da može da postoji moral nezavisno od religioznosti. Međutim, pisac je tu isključiv, kao i u *Braći Karamazovima*: Ako nema Boga – sve je dozvoljeno. Ovde se akcenat stavlja na slobodnu volju čovekovu, a nosilac te ideje je Kirilov. On smatra da bi takva neograničena i apsolutna slobodna volja vodila do novog poretka. Čoveka uvek privlače protivrečnosti, i čovek se uvek bori u tom dualizmu. Biti čovek je nešto najstrašnije, a istovremeno i najlepše.

U *Bjesovima* se javlja ideja novog čoveka – ideal čovekoboga. Njega u prvom redu predstavlja Kirilov i Stavrogin. Ovaj tip čoveka se može

uporediti sa Ničeovim nadčovekom. Stavrogin je poput starih grčkih bogova. On je čovek izuzetne fizičke snage i lepote, gord i surov, on je čovek krajnosti koji svojim nedostatkom empatije podseća na robota. Novi ideal je hladnokrvan, proračunat, bezosećajan i nemilosrdan. U današnje vreme bi ga posmatrali kao savršen primer psihopate, a ne čoveka koga su zaposeli demoni u njegovom otpadništvu od hrišćanske vere. On je demonski lucidan, misteriozan, nezadovoljan cinik. Njegova lepota je istovremeno i savršena i odvratna, kao i on sam: dve krajnosti. Njemu žrtvovanje sebe ili drugih ništa ne znači, on je spreman da ubije, i da bude ubijen, odnosno, ljudski život kao takav mu ništa ne znači.

Postavlja se pitanje: ko su „Bjesovi“ u ovom delu? U prenesenom značenju, te zle demone možemo shvatiti kao nov revolucionarni naraštaj sa kojima dolazi komunizam i ateizam, pa prema toj analogiji i nihilizam. To su oni naraštaji Stepana Trofimoviča, to je „cveće zla“ koje je on vaspitavao, i učio ih svojim idejama. On je bolestan čovek, bolestan od svojih ideja poput bolesnika zaposednutog demonima u navedenom citatu iz Jevanđelja. Krdo svinja u koje je Bog dopustio da sa bolesnika u njih pređu demoni su naraštaji koje je podigao Stepan.

On je bio njihov čuvar, duhovni vođa i začetnik ideja. U toku celog dela konstantno se ističe kako Stepan pati, boluje i kako je u agoniji. Svi oni koji su bili zadojeni njegovim idejama su završili poput krda svinja koje se udavilo nakon što su u njih prešli demoni. Svi njegovi učenici završavaju tragično, osim sina Petra. Sve to je bilo potrebno da bi napokon Stepan ozdravio, ali njegov preobražaj se dešava pre smrti, kada konačno shvata ovaj zaboravljeni citat iz Jevanđelja. On je bolesnik koji će nakon ozdravljenja, nakon svoje fizičke smrti sedeti kraj nogu Isusovih. Kao što nam i pisac u delu poručuje: „Kad ne bi bilo zlodela ne bi bilo ni pravednika.“ Možda je iz tog razloga i ostavljen njegov sin Petar u životu. On, kao najbeskrupulozniji i skoro

najnegativniji lik u delu je možda neophodno zlo bez kojeg ne bi bilo ni dobra.

Možemo se zapitati da li je Stavrogin sasvim nesposoban da iskusi kajanje i da li zna razliku između dobra i zla? Njegov odlazak kod starca Tihona nas može baciti u rebus i možemo pomisliti da postoji nešto čovečno i u monstrumu kakvim se predstavlja Stavrogin. Ili on to čini samo da bi olakšao svoju bolest? On, ipak nije tipičan psihopata. Nikolaj jednom priznaje da mu je prijatno i kad čini zla i dobra dela, on je čovek krajnosti, razapet između Boga i đavola. On je kao Kamijev Stranac, nesposoban da uspostavi vezu sa ovim svetom, otuđen negde između podzemlja i neba. On je čovek potpune alijenacije. Ono što njegov lik razlikuje od Stranca je mešanje demona i religioznih konotacija u ovom delu. Već kod starca Tihona možemo zaključiti da je i Nikolaj u agoniji. Naizgled miran i pribran, ali već na prvi pogled Tihon je primetio kod njega dejstvo „nečastivih sila“. Tihon primećuje: „Vi ste mnogo bolesni?“. Stavrogin pati od halucinacija i prisustva demona. Od demona koje je Stepan Trofimovič posejao u njegovoj glavi i duši. Uostalom, svi u ovom delu se ponašaju kao zasednuti. Osim Tihona, Nikolajevu bolest prepoznaje i Daša, koja mu otvoreno nudi svoju pomoć kao negovateljica. Iako se Stravogin Tihonu predstavio kao razumno zlo, shvatamo da nema toliko toga razumnog kod njega. Kirilov se ubio zbog ideje, a Nikolaj verovatno zbog toga što više nije mogao da trpi svoje demone. Stavrogin je poput svog učitelja Stepana probudio ateizam u svojim poznanicima. Za Petra, Nikolaj je ideal novog Boga – čovekoboga. Taj krst Stavrogin nije mogao da podnese. Najbliže ideji čovekoboga je prišao Kirilov, koji i sam priznaje da ga je ideja Boga mučila ceo život.

Za Dostojevskog su nove, revolucionarne ideje demoni koji zasedaju dušu mladih i vode ih pravo u ambis. On je za hrišćansku smirenost i pokornost. U izrazito negativnom svetlu prikazuje sve

ateiste u delu, kao i sve nosioce novih pogleda na politička dešavanja. Oni su za njega demoni koji kroz kaos žele da se izbore za novi poredak stvari. Pisac smatra da jedan takav čovek nikada ne može biti smiren i spokojan. Danas, kada je vlast u većini civilizovanih zemalja sekularna, ovakva razmišljanja možemo posmatrati u drugačijem ključu.